

ezután már a végső simításokkal foglalkozik, pontosabban azzal, hogy *MIÉRT VAN EZ A KÖNYV?* A válasz az eddigiek alapján evidens: amit elmondani érdemes, az mondhatatlan – marad tehát, ami utal rá, a részti, például ez a kötet, s persze ehhez is rengeteg munka kellett. A könyvnek nincs borítószövege és tartalomjegyzéke sem, mert nincs TARTALOM sem – jegyzi meg Tandori; minden magának tartalma, magyarázat nélküli egzisztencializmus, mert minden egyformán sziget. Szóban pedig: „Úgy nincs, ahogy van. / Ezt mondhatom csak. / [...] És még töménytelen reménytelen halandzsa jöhetne.”

VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ

Jég és korbács

Versek 2002–2010

Széphalom Könyvműhely
Budapest, 2010

Penckófer János

VERSEK KONTRA VARANGYOK

I.

Érdekes „véletlen” figyelhető meg Vári Fábán László *Jég és korbács* című 2010-es verseskötetének nem csupán költeményeket, hanem egy beszélgetést is tartalmazó egészében. Ilyen címmel jelent meg ugyanis a Hítel 2008. szeptemberi száma, benne a szerző *Jég és korbács* című, Fekete Gyulának ajánlott költeményével, de a Magyar

Naplóban évre, hónapra pontosan ugyanekkor olvashattuk a Vári Fábián Lászlóval készített beszélgetést, amely a *Verset, ne ocsmány varangyot!* címet kapta. Ez a két feltűnő és immár ismerős cím most nemcsak egy időben, hanem egy helyütt is, ebben az új könyvben szervesül, s a 2002–2010 között született Vári Fábián-versek egybeolvasását termékenyen befolyásolja. Ha pedig a kötet három ciklusán kívül álló költeményt, az *Ajánlás nélkül* is idevonjuk, akkor tovább erősödik a szervesesség gondolata. „A pogány papoktól mentésed nem lesz / alakot váltva visszajárnak / varangytestükből szemközt hugyoznak / eszelős lidércként utadba állnak / ködöt huhognak összevihognak / s amíg lassúdan látásod veszted / tompítsa elméd fekete fátyol / ne érezd idő előtt a veszted” – indul a verseskötet. A költemények és a beszélgetés elolvasása után visszatekintve a *vers* és a *varangy* szavak szimbolikája kiszélesedik: küzdőtérként is mutatkozó világunk szembenállóivá lesznek.

A vers Vári Fábiánnál mindig is léthez kötött volt, az emberi – alkotói és olvasói – létet befolyásoló értelmes szépség, amely a történelmi és népköltészeti (nyelvi) múltban gyökerezik, de korszerű elemei révén a ma embere mellé kíván állni a mindennapi küzdelmek során. Ez tűnik ki a vele készült beszélgetésből, de a *Jég és korbács* darabjai is ugyannerre utalnak. Ami ellenében pedig a szerző verseit ajánlja, azt a varangy szó kiszélesedett elvontsága jelenti e könyvben. Ez nem más, mint a rútságához kötődő „újkori barbarizmus”, az emberlét lefokozódása, a kulturálatlanság, primitívség, leépülés, árulás és hazudozás, „vakság”, amoralitás és értékpusztulás. Az ember célirányos megtevesztésével, „e tűzreValó Világ” (*Csoóri Sándorhoz*) számára „iszonyodást” jelentő vadhajtsaival szemben állítja a szerző a vele készült beszélgetésben, hogy „még mindig sokan vannak, akik tőle [azaz a költőtől] várnak vigasztaló sorokat”. „Úgy illik hát, hogy verset adjon a kérő kezekbe, s ne ocsmány varangyot.”

Az elmúlt nyolc év során született versek világában ezért is lesz érthető a veszteségek számbavételének hangsúlyozása, a leltárkészítés és láttelel-felvétel többszöri előfordulása mint motiváló-versformáló tényező. „S számlál az Úr: a tengeren / lebeg egy milliárd halott” (*Az utolsó előtti napon*); „örökségét a hold / leltárkönyvvel járja” (*Fekete eső*); „felírtam rendre / minden veszteséget” (*Jég és korbács*); „lássuk végre a könyvelést: mit veszítettünk a bolton” (*A páternoszter kosarában*). Ez a pontosságra, majd hogyanem „számszerűsítésre” törekvő szembesülési igyekezet egyszerre határmegvonás is: mindaz,

ami elpusztult vagy pusztulóban, kiveszőben van, meghatározza az épen maradt (kevés) szépséget, értelmet, emberséget, reményt a jövőre nézve. Ekként és ebben a világban tudatosul a kötet személyesége, ez határozza meg a lírai hős hangvételt, beszédmódját, szerepét és látását, amely négyes fonadékká válva közösségi kötődését is rendre kimutatja. Vári Fábián sajátos nyelvhasználata – például „a névjegyévé vált archaikum” (Nagy Gábor) – révén még szerelmi lírájának bensőségességét, egyediségét is képes valamilyen fokon közösségi színnel átítatni, amiben nyilvánvalóan a népdalokkal és balladákkal rokonságot mutató szürrealitásának van szerepe.

Szerveség jellemzi tehát a *Jég és korbács* kötetet egészében, ugyanakkor „szerves továbbépítése” ez a könyv (Görömbei András szavai a kötet borítóján) a szerző eddigi munkásságának is. Az újítás mellett megfigyelhető olyan törekvés is egy-két kiemelt költeménynél, melyekből Dobás Kata (Új Könyvpiac, 2010. május 28.) „az eddig vállalt költői létmód folytathatatlanságát”, annak „nagy ívű újraírását” véli kiolvasni, hiszen „töredékeire hullott környezet” az, ahová eljutott a versformálás és a lírai személyiség. Vagy más szavakkal: a „kifordított világ vándora”, akinek beszélgetőtársa sok esetben a „transzcendens fél, az emberré lett istenség” (Iancu Laura, Hítel 2010/8.).

II.

Ez utóbbi meglátás első fele bizonyára onnan ered, hogy a *Jég és korbács* kötet számos helyén találni mesésnek mondható elemeket, azaz játékos és groteszk formát. „Valami sárkány járt – / mondják – az égen, / s a nap vele pártolt, / de ki megy a sárkánnyal / manapság öltre:” – olvasható a *Két fénybogárban*; „a föld peremére lépek, / fejem a holdba verem” – áll az *Akit bölcsőbe szültek* című versben. Ám e költői világlátás alapját mégis többnyire az apokalipszis felé tolódó romlás, pusztulás, baj- és káosz-érzékelés adja. Ezt bizonyítják azok a versek, amelyekben hol az aszály, majd az orkán (*A hold kolompja*), hol az özönvíz (*Az utolsó előtti napon*) adja a költemény alapját, hol pedig a teljes sötétség beállta, mint a *Két fénybogárban*. De ugyanide sorolhatók azok a költemények, amelyek már címükkel is apokalipszis-közeli hangulatot keltenek: *Kannibál évszakok*, *Fekete eső*.

Ez a jelen idejű, zömmel bajokat és pusztulást észlelő létezés kapcsolódik össze a világteremtés és -rend túlnyomórészt keresztény

motívumaival. Csakhogy az a motívumkészlet és szemlélet, amely a korábbi kötetekben nem mutatott változást, és a keresztény-református attitűd határán kívül alig látott másban szervesíthető nyelvi lehetőséget, most mintha bővülne, másfelé is nyitna. Az Úrral folytatott párbeszéd továbbra is fennáll, de a szélesedő látásra mindjárt a nyitóvers, az *Ajánlás nélkül* felhívja a figyelmet. Míg ebben a versben, a „pogány papok” ’vallástalan, szándékos megtévesztők’ jelentésben szerepelnek (ezért is lesz „varangytestük”), addig a következő költeményben, a *Nomád evangéliumban* már a pogány szó másik, eredeti jelentése válik fontossá, mégpedig a ’nem keresztény’. Ám ehhez az értelemhez korántsem társul negatív tartalom, még csak ilyen mellékszövege se. A *Nomád evangélium* ezért, illetve költői újítási ambíciója szempontjából érdekes.

A *Nomád evangéliumban* sikeres nyelvi ötvözetét tapasztaljuk a keresztény és a pogány világ összeegyeztethetőségének. A cím két szava, a *nomád* és az *evangélium* a versben messi, egymástól is távol eső időket köt össze hatékonyan: a magyarság nomád kori, „pogány” világába, annak nyelvi megjeleníthetőségébe helyezve látható a keresztény evangéliumi történet. A Megváltó születése, halála-elpusztítása, majd feltámadása adja a vers epikai tartalmát. A szókincs nomád, „pogány” kori („kancatej”, „a törzs vénjei”) és keresztényi időket („a kakas hiába ordította torkát rekedtre”) idéz, miközben a „meteor”, „spirál”, „kémhold” szavak 21. századivá korszerűsítik a szöveget, mintegy időtlenné téve a „történetet”. A tanulás és következtetés pedig az ember egyik ősi, még a kereszténység előtti idejéből származó, ámde legnagyobb leleménye, későbbi filozófiája és tanítása: a szeretet.

Ezt a végső igazságot erősíti a *Karácsony csillaga* „cselekvő béke kell – / az ember mind rokon” gondolata. De az első ciklus (*Ördöglakat*) többi verse a költői eszközök s a nyelvhasználat jól ismert Vári Fábrián-féle sajátosságai révén – és természetesen a létérzékelés hasonlatossága folytán – kapcsolódnak egymáshoz, azaz nem követik azt a nyelvi ötvözetre építhető újszerűséget, amely helyenként a ciklusnyitó *Nomád evangéliumnál* volt tapasztalható. A *Csonkabét* megihitsége, a „Kisedd” megszületésének története olyan formát kap, amely ritmikája, sortördelése révén néhol gyermeknyelvi játékoságra emlékeztet, de – ha úgy olvassuk – akár még Nagy László *Játék Karácsonykor* című versének Sebő-dallamát is képes felidézni. Az Ószövegséghez kötődő versben, *A Gikbon partjain* címűben sem a nyelvi koherencia újszerűsége, hanem a jól ismert Vári Fábrián-nyelv

szólal meg: „mikor az Úr a jövőt programozta, / s szájában haszonra / fordult az ige”; vagy: „az idő vén malma leállt egy percre – / a program észlelte / a durva hibát”. Mindemellett az *Ördöglakat* ciklus java része – csakúgy, mint az azonos című fejezetzáró költemény – valamiféle kiütkeresés szükségességét is érvényre juttatja. Tudniillik az apokalipszisbe sodródó lét ki- és megmenekülése a keresztény tanítás által – úgy látszik – mégsem megoldott, hiszen „lecsap a víz a földi tájra, / lakat kerül / az ágyéokra, szájra, / s nem oldja ki a szeretet / az ördögi szerkezetet”. Hogy aztán ez – mármint a kiütkeresés és annak eredményessége – az elmúlt nyolc esztendő „ördöglakatja” mellett vonatkozik-e önmagára is, azaz a költői-nyelvi létmódra, ha nem is az egész kötetben, de némely helyen kiolvashatóvá válik.

III.

Ebből a szempontból is izgalmas a következő két fejezet. A *Jég és korbács* kötet második részében (*Mítosztöredékek*) ugyanis feltűnik, hogy a szerelmes versek és bordalok közt csak egy hatsoros „virágének” van, és nincsenek „széphistóriák”, „balladák”, de megjelennek a *Mítosztöredékek*, *Kócsag-dalok*, *Táltosok*. Más, „világibb” lett ez a ciklus, mint a korábbi kötetek azonos témájú verseinek fejezetei. Az említett Új Könyvpiac-beli kritika sem véletlenül sorolja fel ezeket a verseket, ugyanis az archaikum úgy találkozik bennük a mai nyelvvel, hogy koherens hangzásuk friss minőségű eredményez.

Talán a *Táltosok* a legjobb példa erre. Természetesen a „szerelemről már / ne énekeljünk / két felleg között / villám a testünk” gondolata elsősorban a költemény belső idejének egyik állapotára vonatkoztatva igaz, ám ezen túl az egész versre is, különösen, ha a korábbi „virágénekekkel” és „széphistóriákkal” vetjük – hallgatjuk – egybe. Már a táltosok szó ugyancsak „pogány” kort idéző hangulata, valamint a szeretőkre vonatkoztatott jelentésbővülése is jó találat, akár a (testi) szerelmi játék és a nemi aktus érzékeltetése olyan nyelvvel, hogy az nem lett idétlenül álszent, prűd vagy túlzottan virágnyelvi, de obszcén-pornográf sem. Az emberfeletti, önkívületi mámor (transz) pontosságot, szépséget kap, például – egyébként a kötetben számos helyen található – szép alliteráció révén is: „vérbolond vércse, / vágok utána, / s lábát mögöttem / lakatra zárja”. De a nyelvi-ritmusbeli szabályozottság (többnyire kétütemű ötös sorok, a szerző alig használ

sorátvitelt) csöppet sem lesz akadálya a szertelen, vad és szabályoz-(hat)atlan szerelmi „marakodásnak”.

A *Táltosokat* egészíti ki az *Emelkedő kócsag*, a *Mítosztöredék*, kicsit a *Csendesülj pulzusom*, valamint részeiben a *Mire vagy jó*. Természetesen a bordalok csak lazán kötődnek a szerelem világához, hiába képeznek azzal egy fejezetet a könyvben: „a szamorodni kincs, / ha nincs, kész gyötrelem, / álmomban nőmnek bájait / is abban fürdetem”. Jó, hogy a népdaloktól a nótázás határáig elmenő verselés (*Lehoztak a vizek*) humoros ötletre vált: „kezem ha remegne / szalmaszálon szív-nám”, vagy a könnyen idillikusnak olvasható megoldást a szerző olyan „korszerűbb” szóval próbálja ellenpontoszni, amely megoldást sikerrel alkalmaz hosszú évek óta: „a nap már éppen / anyjához készült, / mosdóvíz, vacsora várta, / mikor egy orgazmus-közeli / sikoly szakadt / a szeplőtlen gemenci tájra” (*Veránkai románc*). És bár tematikai tekintetben természetesen ide sorolandó a cikluscímadó *Mítosztöredék*, az ajánlás révén (Antall Istvánnak) a kötet harmadik – szintén *Jég és korbács* című –, sajátosan hangsúlyos fejezetéhez is kapcsolódik.

A *Jég és korbács* ugyanis úgy könyv-, fejezet- és verscím, hogy a kötet egyik szembeötlő tulajdonságára szintén rámutat, ez pedig az olvasást egyértelműen egy határozott irányba tereli. A szerző konkrét személyiségeknek ajánlja a ciklus szinte valamennyi versét, és így kisebbsajta közösséget hoz létre a könyvben. A nagy elődök, mesterek – József Attila és Nagy László – mellett két versben is Csoóri Sándorhoz fordul a szerző, és Görömbei András, valamint Döbrentei Kornél neve mintegy további eligazítást ad, hogy e formálódó kis könyvbéli közösség milyen értékeket képvisel, mondjuk a *versek és varangyok* mindenkori és mai világában. (Veszteség, hogy az *Útra-való*, a Nagy Gáspárnak ajánlott 2007-es költemény kimaradt ebből a kötetből.)

E formálódó közösséget hivatott erősíteni „Béni” (a beszélgetésből kiolvasható, hogy itt barátjához, S. Benedek Andrásához fordul Vári Fábián), vagy azok a személyiségek, akik a *Szoborbeszéd* című versben lettek megszólítva-megemlítve: Bobory Zoli, Szilágyi Pista, Gyóni Géza, Gál Sanyi, jó Szakolczay – ahogyan e neveket szerepelteti a szerző. A fentebb említett leltárkészítést, számvetést, szembesülést szimbolizálja Fekete Gyula (neve), akiről tudjuk, hogy az összes baj és gond eredetét a szünni nem akaró népességfogyásban és nemzetpusztulásban látta, s állandóan szóvá téve azt próbált küzdeni ellene. Természetes hát, hogy a neki ajánlott *Jég és korbács* költe-

mény három arányos része (megszokott nívójú Vári Fábián-féle költői nyelvezet és trópusok) olyan pusztulást idéz fel – mely egy természeti csapás költői képeivel indul, majd az apai örökségről, végül pedig „az elhajtott magzatokról” szól –, hogy az személyes és közös gond lesz egyszerre. Akárcsak a kötet egyik legerősebb, nyomatékos kompozíciója, a „Zoltán fiamnak” ajánlott *Változatok a halotti beszédre* című négy részes költemény. Azzal a többlettel, hogy ez a hosszabb vers az enyészeten és romlásokon kívül a költői-nyelvi létgondot is komolyan érinti.

A *Változatok a halotti beszédre* egy családja pusztulásának ürügyén egybelátott (történelmi és egyéb) problémák átlényegített szövedéke. A „Zoltán fiamnak” történő ajánlás és a versben előforduló „Fébién” családnevű „Jimmy” emlegetése az önéletrajziség felé tereli az olvasást, és ehhez kötődik a kompozícióban hangsúlyos én költői-nyelvi létgondja úgyszintén: „hát miért vagyok én ennyire fontos?”. (Mint-ha a *Táltosok, Kócsag-dalok* nyelvezete ezen költemény után született volna.) Még egy-két helyen archaikum és korszerűség párhuzamára épül a szöveg, és olvashatók olyan – egyébként erőteljes – megoldások, mint „mártom szívem falába olykor a pennát”, de a „meghurcolt tudat” által kivetett „vérszenyes piktogramok, enervált vers-abor-tátumok” emlegetése a vers záradékában olyan sajátosan mai halotti, személyes beszéddé áll össze, ami siratás is, de valami újnak a kezdete is lehet egyben: alighanem a korábbi nyelvi-költészeti lét újrafarmálásáé.

Mindez akkor is igaz, ha a kötet záróverse (*A páternoszter kosarában*) nem e nagyon izgalmas belső formai lehetőséget kívánja tovább hangsúlyozni, hanem a könyv és e ciklus tematikailag szerkesztett egységét. Így „a 80 esztendő Csoóri Sándornak” ajánlott költemény egyszerre erősíti meg a *Jég és korbács* című vers aktualitását („mert fogyunk, fogyunk csak / folyton...”), de nem különben az egész kötetét, azt, amit „az elmúlt nyolc esztendő” jelent veszteségben, önpusztításban, „újkori barbarizmusban” egyaránt.

Már a Görömbei Andrásnak ajánlott költeményben (*Jégangyal*) is annyi dermedés, „jég” volt, mint amennyi nincs az egész eddigi Vári Fábián-életműben, de a Döbrentei Kornélnak ajánlottban is „jégszilánkokat visz a vér”, a Csoóri Sándornak ajánlottban pedig szintén „lélelig járunk a hóban”. Úgyhogy ez az állapot könnyen összefüggésbe kerül a „támadó alakzatba” szerveződő „gének” konkrétabb értelmezhetőségével (például 2004. december ötödikével). To-

vábbb „az ország ormán lobogó Belzebub setét lelke”, a „Hotel Kempinski” és az „aranybarom”, az „Ejrópa mennyezetén dölyfölő csillagok” úgy idézik meg a 2002 és 2010 közötti idők némely egyéb dátumát, hogy azok a magyar nemzetpolitika által válnak értelmezhetővé, akárcsak a „kordon” szó a *Karácsony csillagában* (vagy a „gumibot” és a „gáz” a hiányzó 2007-es *Útravalóban*).

Ilyen szempontból is „tisztá sor” e versbeszéd annak, aki nyitott szemmel járt az elmúlt nyolc esztendő *versei és varangyai* között Magyarországon, vagy történetesen Kárpátalján, ahol – egyébként – Vári Fábíán László élt és írta a *Jég és korbács* verseit.

JÁNOSI ZOLTÁN
Barbárok hangszerén

Holnap Kiadó
Budapest, 2010

Erős Kinga

KISZOLGÁLTATOTT LÉTÜNK GYÖKEREI

„Hogyan is vessünk számot azzal a ténnyel, hogy az ember csak alig néhány éve fordult vissza egy sok millió évszázados, sok milliárd kilométeres úton, s hogy az ősi rétegek mélysége, ahonnan felmerült, kifürkészhetetlen, mintha »jöttének« legeslegutolsó szakaszát sikerült volna kiásnia?” – idézi Michel Deguy francia költőt, gondolkodót Jánosi Zoltán a könyvhét alkalmából megjelent *Barbárok hangszerén*